

MİLLÎ MECMUA

zenli olarak Mehmed Mesih tarafından kaleme alınmıştır. Manzumeleriyle beraber dergide en fazla imzası bulunan Mehmed Mesih'in "Millî Mecmua'nın İki Haftası" başlıklı aktüel haber ve yorum sayfalarının da yazarı olduğu anlaşılmaktadır. Edebiyat ve dil, felsefe, içtimaiyat, mimari, mûsiki, tarih, eğitim, fen gibi alanlardaki yazılarla röportaj ve biyografilere yer verilen derginin yazarları ve dikkat çeken bazı yazıları arasında Kösemihalzade Mahmut Ragıp'ın (Gazimihal) "Kurûn-ı Vustâ Avrupa Mûsikisi", "İbn Battûta'ya Göre Mûsiki Dünyası"; Cemil Sena'nın (Ongun) "Bedîyat", "Mâba'de't-tabîyye", "Sosyolojinin Tarihi"; Halil Nime-tullah'ın "İnkılâbın Felsefesi", "İlim Lisanında Birlik"; Naci Fikret'in (Baştak) "Kudretiyat Felsefesi -Energetisme-", "Aşkın Psikolojisi"; Hüseyin Namık'ın (Orkun) "Türkçe'nin Etimolojisine Dair"; Yusuf Şerif'in (Kılıçel) "Avrupa Edebiyatı ve Biz"; Sadettin Nüzhet'in (Ergun) "Edib Harâbî", "Şair Ayaşlı Şâkir", "Türk Edebiyatı Tesirinde Kalan Ermeni Şairleri"; Hasan Âli'nin "Bedîyat Musahabeleri"; Hamit Zübeyr'in (Koşay) "Ural-Alтай Lisanlarının Karâbeti Zımında Yeni Tecrübeler"; Ali Haydar'ın "Maarifin Terakkî Çareleri" ile Mustafa Şekip ve Mehmed Emin'in (Erişirgil) çeşitli yazıları bulunmaktadır. Meh-

med Halid (Bayrı) "Edebiyat Tarihi" genel başlığı altında bazı şairlerin hayatı ve sanatları üzerine yazılar yazmıştır. Şiirleriyle dikkati çeken yazarlar Halide Nusret (Zorlutuna), Necip Fazıl (Kısakürek), Ömer Bedreddin (Uşaklı), Ali Mümtaz (Arolat), Faruk Nafiz (Çamlıbel), Ahmet Kutsi (Tecer) ve Hasan Âli'dir. Orhan Rıza (Aktunç) ile Arif Dündar da uzun süreli görünen imzalarındandır. Dergide yer alan halk şiiri örnekleri azımsanmayacak bir sayıya ulaşmaktadır. Az sayıda ürünüyü yer alan yazarlar arasında Mehmed İzzet, M. Şakir (Ülkütaşır), Şükûfe Nihal (Başar), Ahmet Hamdi (Tanpınar), Ahmed Râsim, Feridun Nafiz (Uzluk), Selâmi İzzet, Saffet Urfi (Betün), Necmettin Halil (Onan), Mükrimin Halil (Yinanç), Ahmet Refik (Altınay), Nâmdar Rahmi (Karatay), Hâbil Âdem (Pelister), Abdülfeyyaz Tefvik (Yergök), Halil Bedii (Yönetken), Nezihe Muhittin (Tepedelenlioğlu), Peyami Safa, Selâhattin Enis (Atabeyoğlu), Ali Canip (Yöntem), Mehmet Ali (Ayni), Ömer Ferid (Kam), Necmeddin Sâdik (Sadak) ve Hilmi Ziya (Ülken) gibi isimler bulunmaktadır.

Çoğu seri yazılardan oluşan Ali Rızâ Bey'in (Balıkhâne nâzırı) "İstanbul'da Türük-ı Aliyye'nin İntişârı" ve "Onüçüncü Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı"; Şehâbeddin'in (Uzluk) "Türk Nakış Tarihinde Mevlevîler", "Selçuklu ve Osmanlı Çinileri İşçiliği", "Türk Ressamları"; Ahmet Süheyl'in (Ünver) "Tarihimizde Lâle Merakı", "Eski Türk Evi"; Rifat Osman'ın (Yarar) "Edirne Âbideleri: Edirne'de Türk Evleri", "Edirne Nehirleri"; Nûreddin İbrâhim'in "Anadolu'da Selçuk Sanatı" (nr. 94, 96, 99, 101), "Kitâbelerimizde Hars" ve Abdülbaki'nin (Gölpınarlı) "Sanatkar Mevlevîler" başlıklı çalışmaları dikkat çekmektedir.

Bekir Sıtkı (Kunt), "Teknik Apolojisi I-VII" yazısında insanlığın ilerleyen teknolojiyle makineler karşısında modern köleler haline gelmesini eleştirmiştir. Dergide Sultan Veled, Abdülhak Hâmid (Tarhan), Ali Emîrî Efendi, Ali Nazîma, Necip Âsım, Ahmed Refik gibi şahsiyetlerin yanında Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Haendel, Wolfgang A. Mozart, Joseph Haydn ve Willibald Gluck gibi klasik Batı müziğinin önemli isimlerinin biyografilerine de yer verilmiştir. Şehâbeddin "Türk Ressamları" yazısında Seyid Bey, Said Efendi, Nâmi Dede, İbrâhim Paşa, Tefvik Paşa, Ahmed Ali Paşa, Zekâi Paşa, Hüsnü Yusuf Bey, Yûsuf Ziyâ Paşa, Nûri Paşa ve Ârif Mehmed Paşa'dan oluşan on bir Türk ressamının biyografilerini ve resim anlayışlarını ortaya koymuştur.

Ölümleri dolayısıyla Süleyman Nazif, Mimar Kemaleddin, Müftüoğlu Ahmed Hikmet ve Mehmed İzzet hakkında yazılara yer verilmiş; Abdülhak Hâmid, Nâdim, Tefvik Fikret ve Ziya Gökalp ağırlıklı özel sayılar hazırlanmıştır. Bu arada çeşitli kişilerle röportajlar yapılmış, mima-riyle ilgili bir anket düzenlenmiştir.

Müfide Ferid'in (Tek) ülkedeki yabancı okullarında Türk kızlarının hristiyanlaştırılmasını konu alan *Pervaneler* adlı romanı dolayısıyla Mehmed Emin ve Mustafa Şekip değerlendirme yazıları yazmış, Mütareke yıllarında İstanbul'da hummalı bir faaliyete giriştiği belirtilen Genç Hristiyanlar Cemiyeti'nin tarihçesi ve emelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır (nr. 28-31). "Türkleri İğfal Teşebbüsü" başlıklı yazıda (nr. 42) aynı cemiyetin kendini gizlemek için adını Türk-Amerikan Kulübü olarak değiştirdiği bildirilmiş, Batı medeniyetiyle Hristiyanlığın sınırlarının ayrılması gereğine dikkat çekilmiştir. Bursa Amerikan Mektebi'nde Hristiyanlığı kabul eden Türk kızları dolayısıyla çıkan bir yazıda ise Türk ailelerinin, evlâtlarını bu okullara göndermemeleri konusunda uyarıldığı görülmektedir.

Dergide çeviri konusunu ele alan Hüseyin Namık'ın "Tercüme Devri" gibi bazı yazıları yanında Anatole France (nr. 49-63), Oscar Wilde (nr. 106-112), Tagore (nr. 42-50, 75-80), Nietzsche gibi yazar ve şairlerin eserlerinden çevirilere yer verilmiştir.

Cumhuriyet Üniversitesi'nde Muzaffer Çandır *Millî Mecmua İnceleme ve Seçilmiş Metinler* (1-50. sayılar, 1992), Ercan İliter *Millî Mecmua Tahlili Fihrist* (49-114. sayılar, 1998) ve Kocaeli Üniversitesi'nde Gonca Arkon *Millî Mecmua İnceleme-Metin* (2000) adıyla yüksek lisans tezi hazırlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muzaffer Çandır, "Millî Mecmua", *Yedi İklim*, IX/63, İstanbul 1995, s. 65-67; Tanju Oral, "Millî Mecmua", *TDEA*, VI, 359-360.

ÂLİM KAHRAMAN

MİLLÎ MÜCADELE

Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal devletlerine karşı yapılan savaşların genel adı (1918-1923).

İstiklâl Harbi, Bağımsızlık Savaşı veya Kurtuluş Savaşı olarak da anılır. Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) ardından başlayıp askerî bakımdan Mudanya Mü-

Millî Mecmua'nın 1339 (1923) tarihli nüshasının ilk sayfası

tarekesi ile (11 Ekim 1922), siyasî bakımdan ise Lozan Antlaşması ile (24 Temmuz 1923) son bulur.

Sadrazam Ahmed İzzet Paşa, yayımladığı tebliğde Mondros Mütarekesi'nin hafif hükümler içerdiğini açıklarken mütarekeyi imzalayan Rauf Bey de (Orbay) devletin istiklâlinin ve saltanatın hukukunun kurtarıldığını söylemişti. Halbuki mütareke savaş içinde yürütülen pazarlıkların bir neticesiydi. İngilizler 5 Kasım'da Musul'u işgal etmiş, Fransızlar Trakya'ya girmişti. Çanakkale Boğazı işgal edildikten sonra 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen müttefik donanması Osmanlı yönetimini kontrol altına aldı. İngilizler'le Fransızlar, Güneydoğu Anadolu'yu ve Çukurova'yı ele geçirirken İtalyanlar Antalya'ya girdi. Mütareke hükümlerini istedikleri şekilde yorumlayan müttefiklerden yardım ve destek alan gayri müslimler de müslümanlara saldırıyordu. 11 Aralık 1918'de Dörtölü işgal eden Fransız ordusu içindeki Ermeniler'in tecavüze başlaması Karakese köyü halkının silâhlı direnişiyle karşılaştı. İngilizler de halkın direnişi karşısında Maraş, Urfa ve Antep'i Fransızlar'a devretti.

Mütareke gereğince ordularının büyük kısmı terhis edilen, stratejik noktaları ele geçirilen ve silâh depoları kontrol altına alınan ülkede uzun savaş döneminin yorgunluğu ve ümitsizliği içinde bulunan padişah ve hükümet, İtilâf devletlerinin merhametine sığınmaktan ve işgallerin genişlemesini önlemek için halkı sükûnete çağdırmaktan başka bir şey yapamıyordu. Muhalefet ise savaşın sorumlusu olarak gördüğü İttihatçılar'ı eleştirmekle meşguldü. İtilâf devletleri de savaş sırasında insanlık suçu işlediklerini iddia ettikleri İttihatçılar'ın yargılanmasını istiyordu. Padişah, İttihatçılar'ı yargılamak için kurulan olağan üstü mahkemeye karşı çıkan parlamentoyu 21 Aralık'ta feshetti. İtilâf devletlerinin İttihatçılar'ın cezalandırılmaması halinde İstanbul'u resmen işgal edeceklerini bildirmeleri üzerine de İngilizler'in desteklediği Damad Ferid Paşa'yı sadârete getirdi. Ferid Paşa'nın teslimiyetçi ve tâvizci politikasından bir sonuç alınamadı ve işgaller bütün hızıyla sürdü. İngilizler, Kars'ta oluşturulan geçici millî hükümeti dağıtarak 12 Nisan 1919'da meclis üyelerini Malta'ya sürüp Kars'ı Ermeniler'e ve Ardahan'ı Gürcüler'e verdi. Bu durum Anadolu'da millî galeyanı arttırdı. Halk namusunu ve vatanını savunmak amacıyla Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetleri kurarak mücade-

leye başladı. İngilizler'in 21 Nisan'da Anadolu'da baş gösteren karışıklıkların önlenmesi için nota vermeleri İstanbul'daki kumandanların Anadolu'da görev almaları için bir fırsat doğurdu. Asayişin ancak orduyla sağlanabileceğini müttefiklere kabul ettiren hükümet, tecrübeli subayları askerî birliklerin başına gönderdi. Samsun ve yöresinde asayişin temin için 30 Nisan'da Dokuzuncu Ordu müfettişliğine tayin edilen Mustafa Kemal Paşa'ya geniş yetkiler verildi. Mustafa Kemal Paşa, Yunanlılar'ın İzmir'e çıktığı 15 Mayıs'ta padişahla görüşüp ertesi günü Samsun'a hareket etti.

İzmir'in işgali ülke çapında infiale sebep oldu. Sadrazam Damad Ferid Paşa, Paris Konferansı'na bir nota verip halkın galeyanını bastırmak için İzmir'den Yunan işgalinin kaldırılacağı, Anadolu ve Trakya'nın Türk idaresinde kalacağı konusunda bir açıklama yapılmasını istedi. Halkın mitingler düzenleyerek Yunanlılar'ı protesto etmesi ve silâhla kendini savunması hükümet tarafından olumlu karşılandığından ülke çapında düzenlenen mitinglerle İtilâf devletleri kınandı. Halkın örgütlenmesi ve direnişleri arttı. Bilhassa 16 Mayıs'ta kurulan Balıkesir Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti düzenlediği kongrelerle bütün bölgeyi kapsayan bir teşkilât olduğunu ortaya koydu ve Millî Mücadele'nin meşalesi oldu. Batı Anadolu'da Kuvâ-yi Milliye'yi örgütleyen ve destekleyen cemiyetin yardımıyla Ali Bey (Çetinkaya) Yunanlılar'a karşı ilk cepheyi 29 Mayıs'ta Ayvalık'ta oluşturdu. Bergama'nın işgali üzerine 9 Haziran'da kurulan Soma cephesi komutanlığını Miralay Kâzım Bey (Özalp) üstlendi. Bekir Sami Bey'in emir subayı Rasim Bey (Aktuğ) Ödemiş, Nazilli ve Aydın halkını teşkilâtlandırdı. Ödemiş'te toplanan ve "Yiğit Ordusu" adı verilen kuvvetler Tâhir Bey kumandasında mücadeleye girişti. Yörük Ali ve Demirci Mehmed gibi eferlerin idaresinde ortaya çıkan çeteler kuzeyden güneye bir cephe oluşturdular. Akhisar-Salihli arasında güçlü bir cephe kuran Çerkez Ethem kısa zamanda en büyük güç haline geldi.

Cemiyet ve kongre tipi örgütlenmeler, Osmanlı hükümetinin kontrolü dışında seçim ve temsil ilkelerine dayanan yeni bir yapılanma ve siyasallaşma getirdi. Osmanlı hükümeti teslimiyeti savunurken kongrelerde direniş fikrinin öne çıkması halkı giderek İstanbul'dan uzaklaştırdı. Hukukî usullere, demokratik tartışma ve karar alma süreçlerine saygı gösterilen

kongrelerde alınan kararların çoğu ancak bir devlet organının yapabileceği türden işlerdi. Asker toplamaktan vergi toplamaya, sıkı yönetim ilânından vatan hainlerini yargılamaya kadar her türlü kararı alabilen bu cemiyet ve kongreler tabanla da bütünleşmişti. Mustafa Kemal ve arkadaşları, 22 Haziran'da yayımladıkları Amasya Tamimi'nde milletin bağımsızlığının ve vatanın bütünlüğünün tehlikede olduğunu, hükümetin işgalcilerin baskısı altında bulunduğunu, milletin mukadderatını yine milletin azim ve kararının belirleyeceğini ilân ettiler. Bu amaçla millî bir heyet teşkilinin şart olduğunu ve bir millî kongre toplanmasına karar verildiğini açıklayarak her ilden üç delegenin Sivas'a gönderilmesini istediler. Hükümet, İngilizler'in baskısıyla 23 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'nın müfettişlikten azledildiğini ve Kuvâ-yi Milliye adına çekilecek telgrafların kabul edilmeyeceğini bildirdi. Paris Konferansı'ndan hiçbir olumlu sonuç alamadan dönen Sadrazam Damad Ferid Paşa, 20 Temmuz'da bir genelge yayımlayıp Anadolu'da millî kongre toplanmasına karşı çıktıysa da 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında çalışmalarına başladı. 24 Temmuz'da hükümete nota veren İngilizler, Mustafa Kemal'e âsi muamelesi yapılmasını istediler. Millî Mücadele taraftarlarını maceracı olmak ve devleti tehlikeye sokmakla suçlayan, işgalcilerin millî hareketi bahane ederek bütün ülkeyi ele geçireceğini söyleyen sadrazam 29 Temmuz'da Mustafa Kemal ile Rauf Bey'in tutuklanması için emir çıkarttı. Müttefiklerin, 3 Ağustos'ta Yunan işgalinin sınırlandırılacağını ve saldırılar durdurulmadığı takdirde Yunanlılar'a daha ileri gitmeleri tâlimatının verileceğini bildirmeleri üzerine de Ferid Paşa, Kuvâ-yi Milliye'nin yaptığı mücadelenin barış müzakerelerine zarar vereceğini ileri sürerek Anadolu'da oluşturulan çeteleri ve kongreleri önlemeye girişti. Kuvâ-yi Milliye'yi İttihatçılık ve Cumhuriyetçilik'le suçlayan Damad Ferid Paşa'nın bu tutumu 16-25 Ağustos'ta toplanan Alaşehir Kongresi'nde sert bir dille kınandı. Çetecilik suçlamasını da reddeden kongre bütün cephelerin kumandasını Kara Vâsıf Bey'e verdi. Ayrıca Yunan işgalini sınırlandırmanın bir işe yaramayacağını, çünkü Yunan mezâliminin bütün şiddetiyle sürdüğünü duyurdu. Bütün engellemelere rağmen 4-11 Eylül tarihlerinde toplanan Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarını bölgesellikten millî düzeye yükseltti. Tem-

MİLLÎ MÜCADELE

sil Heyeti'ni (Hey'et-i Temsiliye) oluşturup ilk defa mevcut devlet yönetimine alternatif olabilecek yeni bir siyasî iktidarın temellerini attı. Bütün direniş örgütlerini Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirdi. Millî kuvvetleri de Batı Anadolu Umum Kuvâ-yi Milliye Komutanlığı'na bağlayarak ülkeyi yönetmeye yetkili bir organ olduğunu ortaya koydu. İngilizler, Ahmed Anzavur'u 21 Eylül'de Manyas civarında ayaklandırıp millî direnişi kırmak istedilerse de, Salihli'den gelen Çerkez Ethem kuvvetleri tarafından 28 Kasım'da isyan bastırıldı.

Padişah, 2 Ekim 1919'da Ali Rızâ Paşa'yı sadârete getirerek Anadolu ile İstanbul arasındaki anlaşmazlığın giderilmesini istedi. Bahriye Nâzırı Sâlih Paşa ile Temsil Heyeti arasında 20-22 Ekim tarihlerinde Amasya'da yapılan görüşmelerde Sivas Kongresi kararları merkezî hükümetçe de tanındı. Yunan işgal bölgesini 7 Ekim'de Milne hattı ile sınırlayan müttefikler, 3 Kasım'da sınırın dikkate alınmasını ve Kuvâ-yi Milliye'nin hattın 3 km. gerisine çekilmesini istedi. Harbiye Nezâreti, Kuvâ-yi Milliye'nin hükümetin emrini dinlemeyeceğini ileri sürüp teklifi reddetti. İngiliz Generali Milne, emirlerinin dinlenmemesinden ve Yunan kanı akıtılmasından Osmanlı hükümetini sorumlu tuttuğunu Paris Konferansı'na yazacağını bildirdi. Harbiye Nâzırı Cemal Paşa da verdiği cevapta Yunan vahşetine karşı yurtlarını ve namuslarını savunan halkı durdurmaya kimsenin gücünün yetmeyeceğinin de bildirilmesini istedi.

Sivas Kongresi kararları gereğince serbest seçimler yapılarak Meclis-i Meb'ûsan 12 Ocak 1920'de İstanbul'da açıldı. Hükümetin Kuvâ-yi Milliye ile uzlaşmasından rahatsız olan müttefikler 20 Ocak'ta bir nota verip Milne hattını kabul etmemek, Kuvâ-yi Milliye'ye subay göndermek, kordoların bir kısmını terhis ederek Kuvâ-yi Milliye'ye dahil etmek ve Anadolu'ya İstanbul'dan gizlice silâh göndermekle suçladıkları Harbiye Nâzırı Cemal Paşa ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisi Cevad Paşa'nın kırk sekiz saat içinde görevlerinden alınmasını istediler. Aksi halde paşaları tutuklayacaklarını padişaha bildirdiler. Hükümet, Kuvâ-yi Milliye'nin kuruluşunda büyük hizmetleri geçen bu iki paşanın görevinden istifa ettiğini açıklamak zorunda kaldı. Kuvâ-yi Milliye, 26-27 Ocak'ta Gelibolu yarımadasında Fransızlar'ın koruduğu Akbaş cephaneliğini basarak buna cevap verdi. Mebusan Mec-

lisi, Millî Mücadele'nin siyasî programı sayılan Mîsâk-ı Millî'yi 28 Ocak'ta imzaya açtı. Millî hareketi destekleyen mebuslar 6 Şubat'ta Felâh-ı Vatan adıyla mecliste bir grup oluşturdu. Harbiye Nezâreti, 7 Şubat'ta sadârete yazdığı bir yazıda yeni bir Yunan saldırısını Kuvâ-yi Milliye'nin durduramayacağını hatırlatıp depolarda bulunan silâh ve cephanelere el koyabilmek ve demiryolu hatlarından yararlanabilmek için tedbir alınmasını istedi. Seferberlik için de bir plan hazırlandı. Maraş'ta Sütçü İmam liderliğindeki millî kuvvetlerin 21 Ocak'ta başlattığı hareket 12 Şubat'ta zaferle sonuçlanırken 7 Şubat'ta Urfa'da Ali Sâib Bey başkanlığındaki milis güçlerinin direnişi ortaya çıktı.

Güneydoğu Anadolu'da Fransızlar'ın güç durumda kaldığını gören İtilâf devletleri, 13 Şubat'ta Osmanlı hükümetine bir nota vererek saldırılar durdurulmadığı takdirde İstanbul'un resmen işgal edileceğini bildirdiler. Akbaş cephaneliğinden alınan silâhları geri isteyen İngilizler 16 Şubat'ta Anzavur'u tekrar harekete geçirdiler. Meclis 17 Şubat'ta Mîsâk-ı Millî'yi onaylayıp buna cevap verdi. İngilizler hükümeti sıkıştırmak için 21 Şubat'ta İstanbul'da askerî gövde gösterisinde bulundular. Yüksek komiserler, 1 Mart'ta sadrazamı ziyaret ederek Damad Ferid Paşa'nın yüce divanda yargılanması konusunda meclisin aldığı kararı kabul etmeyeceklerini bildirdiler. Ayrıca Kuvâ-yi Milliye'nin kınanmasını istediler. Hükümet bu teklifleri reddedince 3 Mart'ta Yunan kuvvetlerini harekete geçirip Ali Rızâ Paşa'yı istifaya zorladılar. 8 Mart'ta kurulan Sâlih Paşa hükümetinin tamamen milliyetçilerden oluşması üzerine 16 Mart'ta İstanbul'u resmen işgal ederek bütün kurumları ele geçirdiler. Rauf ve Vâsıf beyler başta olmak üzere millî hareketi destekleyen mebusları ve aydınları tutuklayıp Malta'ya sürdüler.

İstanbul'un işgal edilmesi Mustafa Kemal Paşa'ya düşündüğü tedbirleri uygulama fırsatı verdi. Temsil Heyeti adına 19 Mart'ta bir genelge yayımlayarak İstanbul'un işgaliyle Osmanlı hâkimiyetinin sona erdiğini, Temsil Heyeti'nin ülke yönetimine resmen el koyduğunu, İstanbul ile yapılacak telgraf konuşmalarının yasaklandığını duyurdu. Ankara'da olağan üstü yetkilerle toplanacak meclis için üye seçilmesi gerektiğini bildirdi. Kuvâ-yi Milliye'yi destekleyen Sâlih Paşa hükümeti henüz görevdeyken Temsil Heyeti'nin ülke yönetimine el koymasına, İstanbul ile irtibatın kesilmesine ve İtilâf devletleri-

nin Anadolu'daki irtibat subaylarının tutuklanmasına bazı kumandanlar karşı çıktılarsa da kısa zamanda ikna edildiler. Ankara'nın İstanbul'u tanımadığını açıkça ortaya koyması üzerine hükümete bir nota veren müttefikler millî hareketin durdurulmasını, Kuvâ-yi Milliye'nin kınanıp reddedilmesini istediler. Baskılar karşısında Sâlih Paşa istifa ettiğinden 5 Nisan'da Damad Ferid Paşa tekrar sadârete getirildi. 8 Nisan'da İngiliz Amiralı Robeck'i ziyaret eden sadrazam millî kuvvetlerin ancak kuvvetle bastırılabilceğini, Kuvâ-yi Milliye'ye karşı çeşitli bölgelerde ayaklanmalar çıkartabileceğini belirterek yardım istedi. İngiliz amiralı bunlara karşı kurulacak teşkilâta yardım edebileceklerini bildirdi. Bir beyannâme yayımlayan sadrazam "çıkarcılar" ve "sergerdeler" dediği Kuvâ-yi Milliye liderlerini âsi ilân etti. Bunlara katılanların bir hafta içinde pişman olduklarını bildirmeleri halinde affedileceklerini duyurdu. Şeyhülislâm Dürriâde Abdullah Beyefendi'nin hazırladığı, Kuvâ-yi Milliyeciler'in "kâfir" ve öldürülmelerinin "vâcip" olduğunu bildiren fetvasını dağıttı. Padişah iradesiyle Mebusan Meclisi'ni 11 Nisan'da feshettirdi. Anzavur isyanı devam ederken 13 Nisan'da ondan daha tehlikeli olan Düzce isyanı başladı. İngilizler isyancıları takviye için Şile'ye asker çıkardılar. Sadrazam, adı cinayete birlikte anılan ve o zamana kadar vatan haini olarak kabul edilen Anzavur'a paşalık rütbesi vererek Karasi mutasarrıflığına tayin etti. 18 Nisan'da kurulan Kuvâ-yi İnzibâtiyye, İngilizler'in kontrolündeki Maçka silâh deposundan gerekli malzemeyi alıp 8 Mayıs'ta İzmit'in doğusunda karargâh kurdu.

Temsil Heyeti, 16 Nisan'da Ankara müftüsü Mehmet Rifat Efendi ile (Börekçi) on dokuz âlimin hazırladığı ve 153 müftünün imzaladığı fetva ile işgal altındaki İstanbul'dan verilen fetvanın şeriat açısından hükümsüz olduğunu halka anlatmaya çalıştı. Millî kuvvetler, 19 Nisan'da Anzavur isyanını bastırdılarsa da, Çerkez ve Abazalar'ın başlattığı Düzce isyanı kısa zamanda Bolu ve çevresine yayıldı. Buna rağmen 23 Nisan'da Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına başladı. Kendisini olağan üstü yetkilerle donatan meclisin asıl amacı ülkeyi işgalden ve padişahı esaretten kurtarmaktı. İstanbul'dan gelen Fevzi Paşa (Çakmak), 27 Nisan'da mecliste yaptığı konuşmada saltanat ve hilâfet makamının büsbütün tehlikeye düşmemesi için İstanbul'da işgalcilere boyun eğildiğini ve padişahın

Anadolu ile irtibatı kesmek istemediğini anlattı. 29 Nisan'da Hiyânet-i Vatanîyye Kanunu kabul edilerek meclisin hilâfet ve saltanat makamını ve vatan topraklarını düşman elinden kurtarmak için kurulduğu, meclisin meşruiyetine sözle veya yazıyla muhalefette bulunanların idamla cezalandırılacağı duyuruldu. Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 30 Nisan'da Avrupa devletlerine ve Amerika'ya birer nota verip Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin milletin mukadderatına el koyduğunu, milletin yegâne temsilcisinin bu meclisin hükûmeti olduğunu ve İstanbul hükûmetiyle yapılacak antlaşmaların kabul edilmeyeceğini bildirdi.

İtilâf devletleri, 18-27 Nisan'da San Remo Konferansı'nda aldıkları kararları 11 Mayıs'ta Osmanlı hükûmetine tebliğ ettiler. Kararda Trakya ve İzmir Yunanlılar'a, Doğu Anadolu'nun bir kısmı Ermeniler'e bırakılırken bir kısmında da İngilizler'in himayesinde Kürdistan Devleti kuruluyordu. Irak ve Filistin'de İngiliz, Suriye'de Fransız mandası, Anadolu'da İtalyan ve Fransız nüfuz bölgeleri oluşturuluyordu. Boğazlar'ın yönetimi uluslararası bir komisyona verilirken her türlü ayrıcalığın ve kapitülasyonların sürdürülmesi öngörülüyordu. Kararı kabul edemeyeceğini bildirerek toplantıyı terkeden Tevfik Paşa bunların istiklâl ve hatta devlet mefhumuyla bağdaşmadığını söylüyordu. Barış şartlarının ağır olmasını Millî Mücadele taraftarlarının tutumuna bağlayan Damad Ferid Paşa ise Mustafa Kemal Paşa ve beş arkadaşını fesat çıkarmak ve asker toplamak suçlarından idama mahkûm ettirdi. Padişah, yakalandıklarında tekrar yargılanmalarına dair bir kayıt koyarak 24 Mayıs'ta kararı imzaladı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu da 19 Mayıs'ta İstanbul hükûmeti üyelerinin Hiyânet-i Vatanîyye Kanunu'na göre giyaben yargılanmasını ve Damad Ferid Paşa'nın vatandaşlıktan çıkarılmasını kararlaştırdı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti, işgallerden daha tehlikeli hale gelen ve Ankara'yı tehdit eden Düzce isyanını bastırmak için, Yunan ordusuyla çarpışan çeteleri Ali Fuad Paşa (Cebesoy) ve Refet Bey (Bele) emrine vererek iki koldan isyan bölgesine gönderdi. İsyân bastırılmak üzereyken Anzavur üçüncü defa ortaya çıkıp 15 Mayıs'ta Geyve Boğazı'ndaki millî güçlere saldırdı. Kazandığı küçük başarılar büyük zafer olarak duyurulduğundan Damad Ferid Paşa zaferi kutlamak üzere 20 Mayıs'ta İzmit'e geldi. Ancak Anza-

vur'un attan düşerek ayağını kırdığını ve savaşamayacağını öğrenince hayal kırıklığına uğradı. Millî kuvvetler Düzce ayaklanmasını bastırıp asileri destekleyen İngilizler'i İzmit'e kadar sürdü. İstanbul'un da ele geçirileceği söylentilerinin çıkması müttefikleri telâşlandırdı. Mustafa Kemal'e karşı harekete geçmekten çekinen İngilizler, Geyve'de bulunan Kuvâ-yi Milliye Komutanı Ali Fuad Paşa'ya başvurup mütareke talebinde bulundular. Ancak İzmit'in boşaltılması şartını kabul etmediler. İzmit'ten İstanbul'a kadar uzanan bölgede İngiliz birlikleri arasına yerleştirilmiş bulunan Kuvâ-yi İnzibâtîyye içinde de millî kuvvetlere katılma isteği belirdi. Birliğin kumandanı Suphi Paşa, Ali Fuad Paşa ile temasa geçerek durumu bildirdi. Kumandanlar arasında varılan mutabakat gereğince millî kuvvetler göstermelik bir saldırı harekâtında bulununca Kuvâ-yi İnzibâtîyye birlikleri de teçhizatlarıyla birlikte onlara katıldı. Bu sırada başlayan Yıldızeli, Yozgat ve Bozkır isyanları hızla yayıldı. Çerkez Ethem kuvvetleri isyanları bastırmak üzere Yozgat'a sevk edilince Yunanistan 4 Haziran'da Batı Trakya'yı işgal edip Meriç kenarına kadar geldi.

Paris'te bulunan Sadrazam Damad Ferid Paşa, Yunan ilerlemesinin karışıklıkları daha da arttıracığını ileri sürerek Türkçe konuşulan yerlerin istiklâlini tanıyan bir antlaşma imzalanmasını teklif ettiyse de müttefikler Yunanistan'a Bursa'ya kadar ilerleme izni verdiler. İngiltere, Kuvâ-yi Milliye İzmit'te mütarekeyi bozduğu için Yunanlılar'a izin verildiğini açıkladı. 22 Haziran'da üç koldan harekete geçen Yunan birlikleri Akhisar, Kırkağaç, Soma ve Balıkesir'den sonra 8 Temmuz'da Bursa'yı ele geçirdi. Diğer taraftan 26 Haziran'da Alaşehir, 3 Temmuz'da Nazilli işgal edildi. İngilizler, Türk kuvvetlerini cepheden uzak tutmak için Marmara'nın güney kıyılarını gözleyerek ve iç ayaklanmaları destekleyerek Yunanlılar'a yardımcı oluyordu. Bursa'nın işgali ve Yunanlılar'ın burada medfun ilk Osmanlı hükümdarlarının mezarlarına karşı çirkin davranışları ülke çapında infial uyandırdı. Mecliste olayların bu noktaya gelmesinden sorumlu tutulan Mustafa Kemal Paşa eleştirildi. Paşa da verdiği cevapta yenilginin asıl sebebinin iç ayaklanmalar olduğunu açıkladı. İç isyanlarla düşmanın askerî harekâtı arasında sıkı bir bağlantı vardı; Yunan saldırılarıyla iç isyanlar âdetâ bir merkezden yönetiliyordu. 1920 yılı sonuna kadar Yunan kuvvetleri bir yerde

saldırıya geçtiklerinde başka bir yerde de isyan çıkartılıyordu. Sınırlı sayıdaki kuvvetlerin önemli bir kısmı ayaklanmaları bastırmak üzere cephelerden ayrıldığından düşman kolayca ilerleyebiliyordu. Genellikle padişahı ve dini kurtarmak için mücadele ettiklerini söyleyen âsiler Yunan ordusu ve İngiliz subaylarıyla birlikte hareket ediyordu. Düzce isyanını bastıran güçlerin bir kısmı Yozgat'a, bir kısmı cepheye gönderilince İngilizler'in teşvikiyle 8 Ağustos'ta ikinci Düzce ayaklanması başlatıldı. Yozgat isyanını bastıran Çerkez Ethem kuvvetlerinin Yunan ilerlemesi karşısında geri çağırılmasıyla da 6 Eylül'de ikinci Yozgat ayaklanması ortaya çıktı. Meclis, daha çok asker kaçaklarının çıkardığı isyanları önlemek için 11 Eylül'de İstiklâl mahkemelerini kurdu. Düzce isyanı 23 Eylül'de bastırılırken 3 Ekim'de Konya'da başlayan Delibaş isyanı Isparta'ya kadar yayıldı. Ankara'yı güç durumda bırakan Bozkır ve Konya ayaklanmaları 15 Kasım'da bastırılabilirdi. Çerkez Ethem kuvvetleri tekrar Yozgat'a gönderilerek bölgedeki isyanlar tam olarak 30 Aralık'ta bertaraf edildi. Yunanistan tarafından desteklenen Pontus isyanları, başta Topal Osman olmak üzere bölgede kurulan milis güçleri ve ordu birliklerinin iş birliğiyle bastırıldı.

Yunanistan'ın kısa zamanda kazandığı başarının sarhoşluğu içinde bulunan müttefikler, barışı imzalamak veya reddetmek üzere Osmanlı Devleti'ne 27 Temmuz akşamına kadar on gün süre tanıdılar. Yunan ordusunun 20 Temmuz'da bütün Trakya'yı ele geçirmesi karşısında paniğe kapılan padişah 22 Temmuz'da Saltanat Şûrası'nı topladı. Şûrada önce hükûmetin görüşü soruldu. Damad Ferid Paşa barış şartları kabul edildiği takdirde Osmanlı Devleti'nin belli sınırlar içinde kalacağını, aksi halde taksim edileceğini söyledi. Bazı değişikliklerle antlaşmanın kabulünü teklif etti ve bu teklif benimsendi. Yüksek komiserler, Anadolu'ya bir nasihat heyeti gönderilerek millî hareket devam ettiği takdirde müttefiklerin askerî harekâtı sürdüreceğinin, İstanbul'un tamamen elden çıkacağını ve Türkiye'nin ortadan kalkmasının kaçınılmaz olduğunu anlatılmasını istedi. Millî hareketi bastırmak üzere hükûmette değişiklik yapan Damad Ferid Paşa, Kuvâ-yi Milliye'leri suçlayan sert bir bildiri yayımladı. Osmanlı delegeleri de 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzaladı.

Yunanlılar, Ankara'nın reddettiği ve padişahın da onaylamadığı antlaşmayı kabul

MİLLÎ MÜCADELE

ettirmek için Gediz'den sonra 29 Ağustos'ta Uşak'ı da işgal ettiler. Ankara İstiklâl Mahkemesi, 7 Ekim'de Damad Ferid Paşa ile birlikte antlaşmayı imzalayanları gıyaben idama mahkûm etti. Yüksek komiserler Anadolu ile anlaşabilecek bir hükümetin kurulmasını resmen padişah'tan istediler. 21 Ekim'de oluşturulan Ahmed Tevfik Paşa hükümetine bir nota vererek Anadolu ile uzlaşmak suretiyle antlaşmanın onaylanmasını ve yapılacak yardımın buna bağlı olduğunu bildirdiler. Bursa'da bulunan Yunan birlikleri 25 Ekim'de İnegöl ve Yenişehir'i ele geçirdi. Yunan ilerlemesinin milis güçleriyle önlenmesi mümkün olmadığından batı cephesi yeniden düzenlenerek kuzey bölümü Batı Cephesi adıyla İsmet Bey'in (İnönü), güney bölümü de Refet Bey'in kumandasına verildi. Mustafa Kemal Paşa, yeni kumandanlara düzenli ordu ve büyük süvari birliği oluşturulması ve çete teşkilâtının kaldırılması tâlimatını verdi. Başta Demirci Mehmed Efe olmak üzere bütün çeteler dağıtılarak orduya kaydedildi. Ancak Çerkez Ethem ve kardeşleri batı cephesi kumandanının emirlerine uymamakta direndiler. Ethem Bey ve Kuvâ-yi Seyyâre adı verilen gezici birliğinin bilhassa iç ayaklanmaların bastırılmasında önemli hizmetleri olmuştu. Mustafa Kemal Paşa meseleyi barış yoluyla halletmeye çalıştı. Ethem ve kardeşlerini İsmet Bey'le görüştürüp anlaşmazlığı gidermek için 3 Aralık'ta Eskişehir'e geldi. Aynı gün Ermenistan'la Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti arasında Gümrü Antlaşması imzalandı. Ankara'nın imzaladığı bu ilk antlaşma ile Kars, Sarıkamış, Kağızman, Kulp ve Iğdır tekrar Türk topraklarına katıldı. Buradaki birlikler ve Ermeniler'den elde edilen silâhlar batı cephesine nakledildi. Bu arada İstanbul hükümetinin gönderdiği heyetle 5 Aralık'ta Bilecik'te görüşen Mustafa Kemal Paşa İstanbul hükümetini tanımadığını açıklayarak Dahiliye Nâzırı Ahmed İzzet ve Bahriye Nâzırı Sâlih paşaların da içinde bulunduğu heyet üyelerini Ankara'ya götürdü. Diğer taraftan Çerkez Ethem ve kardeşleri uzlaşmaya yanaşmayınca, 27 Aralık'ta kendilerine karşı askerî harekât başlatıldı. Gediz'de 5 Ocak 1921 tarihinde çatışmalar başlayınca, Yunan birlikleri de Afyon ve Eskişehir'e doğru iki koldan harekete geçti. İsmet Bey kumandasındaki düzenli ordu birlikleri, sayı ve teçhizat bakımından üstün olan Yunan kuvvetlerini 10 Ocak'ta İnönü'de mağlûp ederken Gediz'de bütün kuvvetleri çöktürülen Çerkez

Ethem ve kardeşleri de Yunanlılar'a sığındı.

Ankara hükümetinin güneyde Fransızlar'a, doğuda Ermeniler'e ve batıda Yunanlılar'a karşı kazandığı başarılar üzerine müttefikler 21 Şubat'ta Londra Konferansı'nı toplamayı kararlaştırdılar. 26 Ocak'ta Osmanlı hükümetini konferansa davet ederken murahhas heyetinde Ankara hükümetince belirlenecek yetkili kişilerin de bulunmasını şart koştular. Buna itiraz eden Mustafa Kemal Paşa, padişahın Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini ülkenin tek meşrû yönetimi olarak tanımasını istediye de uzlaşma sağlanamadığından Ankara hükümeti İtalya vasıtasıyla kendini konferansa davet ettirdi. 12 Mart'ta sona eren konferansta Fransa ile İtalya Sevr Antlaşması'nda bazı değişiklikler yapılmasını isterken İngiltere ile Yunanistan buna karşı çıktıklarından bir netice alınamadı. Hariciye Vekili Bekir Sâmî Bey'in müttefiklerle ayrı ayrı imzaladığı sözleşmeler meclis tarafından reddedildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini tanıdığı halde ittifaktan çekinen Rusya ile 16 Mart'ta Moskova'da bir dostluk antlaşması imzalandı. Rusya, Türkiye tarafından tanınmayan bir antlaşmanın kendilerince de tanınmayacağını, kapitülasyonların kaldırılmasını ve Ankara hükümetine iki tümene yetecek kadar silâh ve cephaneye 10 milyon altın ruble yardım vermeyi taahhüt etti. Batum Gürcistan'a bırakılmakla birlikte Misâk-ı Millî'yi tanıdı ve Gümrü Antlaşması hükümlerini kabul etti. Böylece Batum hariç, 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden kopardığı üç sancaktan Kars ve Ardahan'ın tekrar Türkiye topraklarına katılmasını kabul etmiş oldu. Diğer sorunlar 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması ile giderildi.

İzmir'e yeni kuvvetler çıkaran ve İngilizler'ce kıskırılan Yunanlılar, Londra Konferansı'nın antlaşmanın kabulü veya reddi için tanıdığı süre dolmadan 23 Mart'ta yeniden harekete geçerek Bilecik ve Afyon'u işgal ettiler. Ankara hükümeti üstün düşman gücüne karşı koyabilmek için Türkiye Büyük Millet Meclisi Muhafız Taburu'nu da cepheye gönderdi. Düşman 1 Nisan'da yine İnönü sırtlarında durduruldu. Aslıhanlar'da ağır yenilgiye uğratılarak 7 Nisan'da Afyon geri alındı. Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya gönderdiği kutlama telgrafında da açıkladığı gibi "milletin mâkûs talihi"nin yenildiği 11. İnönü zaferi bütün ülkede ve özellikle İstanbul'da mitinglerle kutlandı. İstan-

bul gazeteleri zaferin büyüklüğü ve önemi hakkında yazılar yayımlarken ilk defa Mustafa Kemal'in resmini bastı. Zafer dış basında da ilgiyle karşılandı. Yüksek komiserler 18 Mayıs'ta müttefik işgal kuvvetlerinin tarafsızlığını ilân ettiler. Londra'da toplanan müttefikler, İzmir'e Türk hâkimiyeti altında muhtariyet verilmesini ve Türk-Yunan mücadelesini sona erdirmek üzere ara buluculuk yapmayı kararlaştırdılar.

Yunanistan Kralı Konstantin 13 Haziran'da ordunun başına geçmek üzere İzmir'e geldi. Anadolu'daki güçlerini on bir tümene çıkaran Yunanlılar, müttefiklerin ara buluculuk teklifini 21 Haziran'da reddedip 10 Temmuz'da saldırıya geçtiler. Savaşa hazırlıksız yakalanan Türk ordusu Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Eskişehir'i boşaltıp Sakarya'nın doğusuna çekildi. Yunanlılar bunu yenilgi olarak gösterip zaferlerini ilân ederken Türk halkı mateme büründü. Bu arada bazı mebuslar, Mustafa Kemal'in ordunun başında bulunmamasını eleştirdi. Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisi Fevzi Paşa yenilginin sorumluluğunu üstlendiği halde eleştiriler durmadı. Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sahip olduğu bütün yetkilerin üç ay süreyle kendisine verilmesi durumunda başkumandanlığı kabul edebileceğini bildirdi. Bazı mebuslar, meclis yetkilerinin tek kişi üzerinde toplanmasını sakıncalı bularak karşı çıktılarsa da 5 Ağustos 1921'de Başkumandanlık Kanunu kabul edildi. Başkumandan meclisin bütün yetkilerini taşıdığından yayımlayacağı emirler kusunun hükmünde olacaktı. Yunan ordusunu Anadolu'nun harim-i ismetinde boğmak için her çareye başvurulacağını açıklayan Mustafa Kemal Paşa 7 Ağustos'tan itibaren "Tekâlif-i Milliyye" adı verilen on emirname yayımladı. Ordunun giyim, yiyecek, araç gereç ve silâh ihtiyacının karşılanması için Tekâlif-i Milliyye komisyonları kurularak halkın elinde bulunan yiyecek ve giyeceklerin % 40'ı, nakliye aracı ve hayvanların da % 20'si toplandı. Silâhı bulunanlara teslim etmeleri için üç gün süre tanındı. Emirlere uymayanlar İstiklâl Mahkemeleri tarafından ağır cezalara çarptırıldığından ordunun ihtiyaçları kısa zamanda sağlandı.

Paris Konferansı 9 Ağustos'ta tarafsızlık kararı aldı. Yunanlılar'ın büyük destekleyicisi İngiliz Başbakanı Lloyd George, Sevr Antlaşması'nın yitildiğini ve silâh ticaretinin serbest bırakıldığını açıkladı. Müttefikler, artık kendilerini destekle-

meyeceklerini açıkça bildirdiği halde 13 Ağustos'ta birliklerini harekete geçiren Yunan kralı İngiliz irtibat subaylarını Ankara'da vereceği ziyafete davet etti. 16 Ağustos'ta Avam Kamarası'nda konuşan Lloyd George ise Türkler'i uzlaşmaya zorlamak için kendilerinden Anadolu'ya ordu göndermelerini bekleyenlerin yanıltıldığını, sadece her iki tarafı sonuna kadar savaştırmak istediklerini ve harbin kendilerine "olaylara saygı göstermeyi öğrettiğini" açıkladı. Üç hafta süren ve Sakarya Muharebesi adı verilen savaş 12 Eylül'de düşmanın ağır yenilgisiyle sonuçlandı. Yunan birlikleri Eskişehir-Afyon hattına çekildi. Meclis 19 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa'ya müşirlik rütbesi ve gazilik unvanı verdi. Sakarya zaferinden sonra, Fransa ile 20 Ekim'de imzalanan Ankara Antlaşması Türkiye için büyük bir diplomatik zafer oldu. Çünkü müttefiklerden biri Türk millî isteklerini ilk defa kabul etmiş ve Ankara hükümetini resmen tanımış oluyordu. Antlaşma ile Fransa işgal etmekte olduğu Anadolu topraklarından çekildi. Bugünkü sınırlarla Suriye ve Lübnan Fransız yönetimine bırakılırken İskenderun ve Antakya'da Türkçe'nin ve Türk kültürünün korunduğu özel bir Fransız idaresi kuruldu. Fransızlar'la iş birliği yapan Ermeniler kitleler halinde bölgeyi terkettiler. Buradaki birlikler batı cephesine kaydırıldı. İngilizler'le Ankara arasında esirlerin değiştirilmesi konusunda 23 Ekim'de uzlaşma sağlandı.

Mustafa Kemal Paşa kurtuluşun kesin bir askerî zafere bağlı olduğunu söylerken mecliste ona muhalif olanlar, İngilizler'le uzlaşma yollarının araştırılmasını ve Tevfik Paşa gibi ılımlı İstanbul hükümetleriyle birlikte hareket edilerek siyasî çözümler bulunmasını istiyordu. Başkumandanlık süresi 5 Kasım'dan itibaren üç ay daha uzatıldığı halde tartışmalar durmadı. Hükümet, hem muhalefeti tatmin etmek hem müttefiklerin düşüncesini öğrenmek için Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'i (Tengirşenk) görevlendirdi. 15 Şubat 1922'de padişah ve hükümet üyeleriyle görüşen Kemal Bey, padişaha Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni tanımaması ve aynı hedefe birlikte yürümeyi teklif ettiyse de cevap alamadı. Paris ve Londra'da yaptığı temaslardan da henüz Türk millî davasının kabul edilmediğini anladı. Fransızlar, Türkler'in istediği silâh ve malzemeyi vermeyi kabul ederken Mısır-ı Millî'yi tanımaktan çekinerek müttefikleriyle birlikte hareket edeceklerini belirtiyorlardı. Yunanlılar'ın Anadolu'dan ayrılma-

sını istediklerini söyleyen İngilizler ise önce mütareke imzalanması gerektiğini savunuyorlardı. İngiliz Avam Kamarası'nda da Londra Konferansı kararlarını ve Lord Curzon'un ara buluculuğunu kabul etmeyen Yunanistan'a müttefik muamelesi yapılmaması ve ekonomik abluka uygulanması isteniyordu. Güç durumunda kalan Yunanistan, müttefiklerin 22 Mart'ta yaptıkları mütareke teklifini hemen kabul etti. Ankara cevabını bildirmeden 26 Mart'ta Sevr Antlaşması'nın başka şekilde ifadesi olan barış teklifi geldi. Üç hafta içinde düzenlenecek konferansta antlaşmanın imzalanması isteniyordu. Ankara 5 Nisan'da verdiği cevapta mütarekeyle Yunanistan'ın Anadolu'yu boşaltmayı kabul etmesi halinde delegelerini gönderebileceğini bildirdi. Ancak bu kabul edilmedi. Yeni bir savaşın eşiğine gelindiği bir sırada başkumandanlık süresinin uzatılması için 4 Mayıs'ta yapılan müzakereler sırasında yetmiş iki mebus karnadaki yetkilerin kaldırılmasını istedi. Mustafa Kemal Paşa'nın katılmadığı oy-lamadan olumsuz karar çıkınca hükümet istifa etti. Mustafa Kemal Paşa'nın 6 Mayıs'taki gizli oturumda yaptığı açıklamalardan sonra başkumandanlık süresi üç ay daha uzatıldı. İtalyanlar'ın 18 Nisan'da boşaltmaya başladığı Menderes vadisini işgal eden Yunanlılar 7 Haziran'da Samsun'u bombaladı. İzmir'in kendisinden geri alınacağı fikrinin yaygınlaşması karşısında 27 Temmuz'da İyonya'nın muhtariyetini ilân etti. Türkler'i barışa zorlamak için İstanbul'u işgale kalkıştı. Müttefikler, İstanbul'u Yunan saldırısından korumak için 31 Temmuz'da ordularına hareket emri verdi. Askerî hazırlıklarını sürdüren Ankara hükümeti Batı Cephesi Komutanlığı'nı iki ordu halinde teşkilâtlandırdı. Birinci Ordu Nureddin Paşa'nın, İkinci Ordu Yakup Şevki Paşa'nın (Subaşı) kumandasına verildi. Subay ihtiyacı esaretten dönen yedek subaylarla, er ihtiyacı da 1315-1317 doğumlular silâh altına alınarak karşılandı. Batı cephesinde ilk defa 200.000'e yakın kuvvet toplandı. Silâh ticareti 10 Ağustos 1921'de serbest bıraktığından Hindistan Hilâfet Komitesi'nin, Rusya aracılığıyla Buhara Hanlığı'nın ve diğer müslüman toplulukların gönderdiği paralarla silâh-cephane ve uçak satın alındı. Osmanlı'dan kalan uçaklar tamir edilerek on uçaktan oluşan bir tayyare bölüğü oluşturuldu. Askerî hazırlıklar tamamlandıktan sonra bir defa daha diplomasi yoluyla barışı sağlamayı denemek üzere Dahiliye Vekili Fethi Bey (Ok-

yar) Avrupa'ya gönderildi. Fethi Bey'le görüşmekten kaçınan İngilizler bu safhada müzakere istemediklerini söyleyip bütün barışçı yolları kapadılar. Fethi Bey, hükümete verdiği raporunda millî amaçların ancak askerî faaliyetlerle sağlanabileceğini bildirdi.

Millî Mücadele'yi sonuçlandıran Büyük Taarruz 26 Ağustos 1922 günü başladı. İki günde kuvvetlerinin yarısı savaş dışı bırakılan Yunan ordusu kuşatma altına alındı. Kuşatma harekâtı, 30 Ağustos'ta bizzat Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği, Başkumandanlık Muharebesi adı verilen meydan savaşıyla tamamlandı. Mustafa Kemal Paşa, ağır yenilgiye uğratıldığı halde henüz yok edilemeyen ve panik halinde kaçan düşmanın toparlanmasını önlemek için meşhur, "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri!" emrini verdi. Türk birlikleri, düşmanın durmasına ve yeniden toparlanmasına fırsat vermemek için takibe başladı. Yunanistan'ın 2 Eylül'de müttefikler vasıtasıyla yaptığı mütareke teklifine 5 Eylül'de cevap veren Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, mütarekenin sadece Trakya için söz konusu olabileceğini söyledi. Yunan başkumandan vekili Trikopis başta olmak üzere pek çok subay ve er Türk birliklerine teslim oldu. Yunan birlikleri ve onlarla beraber kaçan yerli Rumlar yerleşim yerlerini yağmalıyor ve ateşe veriyorlardı. Türk birliklerinin Yunanlılar'ın ateşe verdikleri Manisa'ya girip İzmir'e yaklaşımları üzerine, iki yıl önce Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlık kürsüsüne örtülen siyah örtü kaldırılıp yerine yeşil bir örtü kondu. Nureddin Paşa'ya bağlı birlikler 9 Eylül'de İzmir'e girerek hükümet konağındaki Yunan bayrağını indirip yerine Türk bayrağını çektiler. Çok sayıda düşman askerî esir edildi. Girdiği gün Mustafa Kemal Paşa İzmir'e girdi. İtilâf devletlerinin İzmir'de bulunan temsilcileri Nureddin Paşa'ya tebrik ziyaretinde bulundular. İngiliz Amiral Brock ile Konsolos Lamb, Ankara hükümetinin kendileriyle savaş halinde olup olmadığını öğrenmek istiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, İngiltere ile aralarında siyasî ilişkilerin bulunmadığını, fakat olmasını arzu ettiklerini bildirdi. Ancak 12 Eylül'de Ermeni mahallesinde başlayan ve şehrin değişik yerlerinde üç gün süren yangının Ermeni ve Rum çetelerince çıkarıldığı ve İngiliz konsolos tarafından desteklendiği söylentisi ilişkileri gerginleştirdi. Diğer taraftan Türk ordusunun Bursa'dan Çanakkale'ye doğru yürüyüşe geçmesi İngilizler'i

MİLLÎ MÜCADELE

telâşlandırdı. İngiliz hükûmeti 15 Eylül'de Boğazlar'ın kuvvet kullanılarak savunulmasını kararlaştırdı. Fransa ve İtalya, İngiltere ile birlikte 18 Eylül'de Boğazlar'ın tarafsızlığının korunması için nota verdikleri halde sadece diplomatik girişimlere katılabileceklerini açıklayarak Anadolu tarafındaki askerlerini Avrupa yakasına çektiler. İstanbul'a girildiği takdirde müslüman-hristiyan çatışmasından çekindiklerini söyleyen Fransız Generali Pelle, Mustafa Kemal'le görüşüp tarafsız bölge olarak belirledikleri Boğazlar'a girilmemesini rica etti. Paşa da Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin tarafsız bölge diye bir yer tanımadığını, Yunan işgalindeki toprakları kurtarmak için her çareye başvurulacağını bildirdi. Türk birlikleri 23 Eylül'den itibaren Boğazlar bölgesine girmeye başladı.

Fransızlar, Edirne dahil Doğu Trakya'nın Türkler'e verilerek barışın diplomasi yoluyla sağlanmasını istiyor ve kesinlikle savaşmaktan kaçınıyorlardı. Müttefikler, Paris'te yapılan tartışmalardan sonra hazırladıkları notayı 24 Eylül'de Ankara'ya verdiler. Buna göre düzenlenecek barış konferansına Ankara hükûmeti de katılacaktı. Türkler tarafsız bölgeye girmedikleri takdirde müttefikler Trakya'nın Türkiye tarafından işgalini kabul edebileceklerdi. Boğazlar'a serbestlik statüsü verilecekti. Konferanstan önce Yunan kuvvetlerinin belirlenecek bir noktaya kadar geri çekilmesi için müttefikler nüfuzlarını kullanacaklardı. Bu konuların görüşülmesi amacıyla İzmit'te veya Mudanya'da müttefik devletler generalleriyle hemen toplanılacaktı. 26 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf gönderen İngiliz Generali Harington Türk birliklerinin geri çekilmesini istedi. Çanakkale'deki İngiliz kumandanı da Türk birliklerine 27 Eylül'e kadar süre tanıdı. İki taraf da geri adım atmayınca aracılık yapmak üzere Franklen Bouillon İzmir'e geldi. Mustafa Kemal Paşa, Fransız temsilciyle yapacağı toplantıya Vekiller Heyeti Başkanı Rauf Bey ile Hariciye Vekili Yûsuf Kemal Bey'i de çağırdığından temsilcinin müttefikler adına yaptığı müracaat Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetine yapılmış kabul edildi. Kuvvete başvurulmamasını, tarafsız bölgeye girilmemesini isteyen ve konferansta Türk isteklerinin kabul edileceğini söyleyen Bouillon'un verdiği teminata güvenilerek müttefiklerin 24 Eylül tarihli notasına 29 Eylül'de cevap verildi. Âdilâne bir barışın sağlanması için askerî harekâtın durdurulduğu, Yunan ordusu-

nun Meriç'in batısına kadar çekilmesi gerektiği ve Mudanya'da müttefik generalleriyle bir konferans yapılabileceği bildirildi. İstanbul'daki yüksek komiserlerin katıldığı konferans İsmet Paşa'nın başkanlığında 3 Ekim'de başladı. Çetin müzakereler neticesinde 11 Ekim'de Mudanya Mütarekesi imzalandı. Böylece savaşmadan Doğu Trakya ve İstanbul tekrar Türk topraklarına katılmış oldu.

Sadrazam Tefik Paşa, 17 Ekim'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta kazanılan zaferin Ankara-İstanbul ikiliğini ortadan kaldırdığını ve millî birliği sağladığını söyleyip artık Ankara'nın İstanbul'a tâbi olması gerekeceğini anlatmaya çalışırken Trakya'yı teslim almak için 19 Ekim'de İstanbul'a gelen Refet Paşa padişah yokmuş gibi davrandı. İtilâf devletlerinin 27 Ekim'de Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetiyle birlikte İstanbul hükûmetini de Lozan Konferansı'na davet etmeleri Ankara'da tepkiyle karşılandı. Refet Paşa, 29 Ekim'de padişahı ziyaret ederek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve onun oluşturduğu hükûmetin bir gerçek olduğunu, artık bir mâna ifade etmeyen İstanbul hükûmetinin derhal dağıtılmasını ve İtilâf devletleriyle sürdürülen ilişkilerin kesilmesini bildirdi. Padişahın teklifi reddetmesi ve İstanbul hükûmetinin konferansa katılma konusunda ısrar etmesi saltanatın geleceğiyle ilgili karar alınmasını hızlandırdı. Padişah ve hükûmetinin durumu hakkında mecliste müzakere açıldı. Bazı konuşmacıların İstanbul'da hükûmet adıyla bir heyet tanımadıklarını ve bu kimselerin vatana ihanet suçundan yargılanması gerektiğini söylemeleri üzerine Sağlık Vekili Rıza Nur ile Erzurum mebusu Hüseyin Avni'nin (Ulaş) hazırlayıp seksen mebusun imzaladığı önerge meclise verildi. Önergede Osmanlı Devleti'nin tarihe karıştığı, yeni bir Türk devletinin doğduğu ve hâkimiyetin millete verildiği açıklanıyordu.

Rauf Bey ve bazı mebuslar, olağan üstü şartların oluşturduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkilerinin olağan üstü durumla sınırlı bulunduğunu, hilâfet ve saltanatın esaretten kurtarılmasından, vatan ve milletin bağımsızlığının elde edilmesinden sonra meclisin varlığının ve yetkilerinin de sona ereceğini ileri sürerek önergeye karşı çıktı. Meclisin açılışından beri yaygın olan bu görüşe Mustafa Kemal Paşa ve bazı arkadaşları da katılmakla birlikte asıl amaçları zamanı geldiğinde yeni ve millî bir devlet kurmaktı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın

13 Eylül 1920'de meclise sunduğu, 20 Ocak 1921'de kabul edilen Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'na temel olan halkçılık programında hilâfet ve saltanat kurtarıldıktan sonra padişah ve halifenin anayasa çerçevesinde yerini alacağı belirtilmişti. Bu sırada Müdâfaa-i Hukuk grubunda yaptığı konuşmada saltanatın ömrünü doldurduğunu söyleyen Mustafa Kemal Paşa, meclisin 1 Kasım'daki oturumunda Türk-İslâm tarihinden örnekler verip halifeliğin nasıl ortaya çıktığını anlatarak hilâfetin saltanattan ayrılabilceğini savundu. Önerge komisyonda görüşülürken hilâfetin saltanattan ayrılmayacağı ileri sürülünce Mustafa Kemal Paşa hâkimiyet ve saltanatın hiç kimseye kanunun icabı olduğu için verilmediğini, kuvvet ve kudretle alındığını, meselenin bir gerçeği ifadeden ibaret bulunduğunu ve bunun mutlaka yapılması gerektiğini söyledi. Nihayet komisyonun hazırladığı karar tasarı meclisin ikinci oturumunda oy çokluğuyla kabul edildi. Kararda Osmanlı saltanatının hukuken sona erdiği, Türkiye halkının Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinden başka hükûmet şekli tanımadığı, İstanbul hükûmetinin 16 Mart 1920'den itibaren ve ebediyen tarihe intikal etmiş sayıldığı, hilâfet makamının Türkiye Devleti'ne dayandığı, Osmanlıların'a ait olduğu ve hilâfet makamına Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından tayin yapılacağı açıklanıyordu. Son padişah VI. Mehmed, 4 Kasım'da istifa eden Ahmed Tefik Paşa'nın yerine tayin yapılmayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iradesine boyun eğdi. Ülkeyi terkedince de Türkiye Büyük Millet Meclisi 18 Kasım'da kendisini hal'edip 19 Kasım'da Abdülmecid Efendi'yi halifelige getirdi.

Lozan Konferansı'na tek başına katılan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti öncelikle bağımsızlığının tanınması için çalıştı. Müttefikler ve bilhassa İngiltere ise hâlâ Osmanlı Devleti düzenini sürdürmek istiyordu. Onlar açısından Türkiye, Yunanistan'ı yenmiş olsa da I. Dünya Savaşı'nda İtilâf devletlerine yenilmiş bir ülkeydi. Türkiye, yeni barış düzenini milletlerarası hukuk ilkelerine dayandırmak isterken müttefikler Sevr Antlaşması temeli üzerinde yaptıkları küçük değişiklikleri, son fedakârlıkları olarak ileri sürüyordu. Bu farklı yaklaşımlar yüzünden konferansa ara verildi. Mecliste çok sert tartışmalar oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1 Nisan'da seçimlerin yenilenmesine karar vererek kesintisiz üç yıldır sürdür-

düğü çalışmalarını 16 Nisan'daki toplantısıyla sona erdirdi. 23 Nisan'da başlayan ikinci devre Lozan görüşmeleri meclisin kapalı olduğu dönemde yürütüldü ve 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla neticelendi. Daha çok Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği adayların seçildiği yeni meclis 11 Ağustos'ta çalışmalarına başladı ve 23 Ağustos'ta antlaşmayı onayladı.

Antlaşma, bir yandan I. Dünya Savaşı'nı Türkiye açısından sona erdirirken bir yandan da Osmanlı Devleti'ni hukukî ve malî açıdan tasfiye edip yeni Türkiye Devleti'nin milletlerarası temele oturtulmasını sağladı. Yabancı güçlerin İstanbul'dan çekilmesi, 6 Ekim'de Şükrü Nailî Paşa kumandasındaki Türk birliklerinin İstanbul'a girmesiyle tamamlandı. Ankara 13 Ekim'de yeni devletin başşehri olurken 29 Ekim 1923'te Türkiye Devleti'nin yönetim şeklinin cumhuriyet olduğu ilân edildi. Halifelik saltanat makamı gibi algılandığından 3 Mart 1924'te kaldırılarak Osmanlı hânedanı mensuplarının tamamı yurt dışına çıkarıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (Ankara 1927), İstanbul 1961, I-III; *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler*, Ankara 1981; *Atatürk'ün Milli Dış Politikası: Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge (1919-1923)*, Ankara 1992, I; Mehmed Arif, *Anadolu İnkılabı, Milli Mücadele Anıları: 1919-1923* (haz. Bülent Demirbaş), İstanbul 1987; E. Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Ankara 1944; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimizin Esasları*, İstanbul 1951; a.m.f., *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1960; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953; Tefik Biyikioğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Ankara 1955, I; M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, Ankara 1959-65, I-II, tür.yer.; *Türk İstiklâl Harbi* (nşr. Genelkurmay Başkanlığı), Ankara 1962-75, I-VII; Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, İstanbul 1966, I-II; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara 1966-68, I-II, tür.yer.; *Sivas Kongresi Tutanakları* (haz. Uluğ İğdemir), Ankara 1969; Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1970, tür.yer.; Kâzım Özalp, *Milli Mücadele: 1919-1922*, Ankara 1971-72, I-II; A. J. Toynbee, *Türkiye: Bir Devletin Yeniden Doğuşu* (trc. Kasım Yargıcı), İstanbul 1971; G. Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* (trc. A. Cemal Köprülü), Ankara 1971; a.m.f., *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1970-73, I-II; Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara 1973-86, I-II; a.m.f., *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara 1995; *Heyet-i Temsiliye Kararları* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1974; Osman Ulagay, *Amerikan Bastırında Türk Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 1974; *Heyet-i Temsiliye Tutanakları* (haz. Uluğ İğdemir), Ankara 1975; E. J. Zürcher, *Milli Mücade-*

lede İttihatçılık (trc. Nüzhet Salıhoğlu), İstanbul 1987, tür.yer.; Ayferi Göze, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrim Tarihi*, İstanbul 1989; Mustafa Balcıoğlu, *Belgelerle Milli Mücadele Sırasında Anadolu'da Ayaklanmalar ve Merkez Ordusu*, Ankara 1991, tür.yer.; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, İstanbul 1991, I-IV; Mustafa Keskin, *Hindistan Müslümanları'nın Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)*, Kayseri 1991; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1998, I-II; Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992; Ali Çetinkaya'nın *Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Ankara 1993; Bilge Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, Ankara 1994, tür.yer.; L. Kinross, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu* (trc. Necdet Sander), İstanbul 1994, s. 201-416; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Ankara 1996, I-IV; Mehmet Fatişoğlu, *Sultan Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadelede*, Kahramanmaraş 1996; Turgut Özakman, *Vahidettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele*, Ankara 1997; Zekeriyâ Özdemir, *Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Hareketleri*, Ankara 1997; a.m.f., *Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri*, Balıkesir 1998; Bayram Sakallı, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*, İstanbul 1997; Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri*, Ankara 1998; Mücteba İlgürel, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, Ankara 1999; A. M. Şamsutdinov, *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi: 1918-1923* (trc. Atol Behramoğlu), İstanbul 1999, s. 55-301; Emel Akal, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, İstanbul 2002; Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara 2004, s. 199-366; Vehbi Ziya Dümer, "İstiklâl Harbi", *TA*, XX, 373-398; "Mütareke ve Milli Mücadele", *TCTA*, IV-V, 1109-1210.

CEVDET KÜÇÜK

MİLLÎ TETEBBÜLAR MECMUASI

1915 yılında
beş sayı çıkan ilmi dergi.

Maarif Nâzırı Ahmed Şükrü Bey'in girişimleri ve 10 Mart 1331 (23 Mart 1915) tarihli iradeyle kurulan Âsar-ı İslâmiyye ve Milliyye Tedkik Encümeni (Encümen-i Tedkik) tarafından İslâm medeniyeti ve Türk kültürüyle ilgili din, ahlâk, hukuk, iktisat, lisâniyat, bedîiat, fenniyat, bünye-i ictimâiyye tedkikatı hedeflerine yönelik olarak iki ayda bir neşredilmesi planlanmıştır.

İlmî bir heyet olarak teşekkül eden Encümen-i Tedkik, kuruluş gayesiyle ilgili konularda araştırmalarda bulunmak ve ulaşacağı sonuçları yayımlamak üzere Maarif nâzırı tarafından hazırlanan yirmi dört maddelik tâlimatnâme (MTM, sy. I, s. 188-191) uyarak çalıştı. Encümenin

ilk dokuz üyesi Dârülfünun hocalarından Ağaoğlu Ahmed, Halim Sabit (Şibay), Ziya Gökalp, Köprülüzâde Mehmed Fuad, Mustafa Şeref ile Meclis-i Sıhiyye âzası Hüseyinzâde Ali, Gelenbevi İdâdisi Müdü-rü Şemseddin (Günaltay), eski Halep Defterdarı Ali Emîri Efendi ve Adliye Nezâreti müfettişi-i umûmî muavini Yusuf Kemal'di (Tengirşenk). Bu heyete Beyazıt dersiâmlarından kütüphâne-i umûmî hâfız-ı kütübü İsmail (Saib Sencer), dersiâm Şerefeddin (Yaltkaya), Vefâ Sultânîsi öğretmenlerinden Rifat ve Maârif-i Umûmiyye Nâzırı Ahmed Şükrü Bey de dahil oldu (a.g.e., I, sy. I, s. 190-191). Daha sonra müslüman araştırmacılardan aslî, yerli ve yabancılardan fahrî ve muhabir üyeler seçilerek Encümen-i Tedkik geliştirildi ve genişletildi (a.g.e., I, sy. 3, s. 576; II, sy. 4, s. 191). Encümen-i Tedkik'in ilk başkanı Ali Emîri Efendi çok zaman geçmeden kuruldun ayrılmış, yerine Ahmed Şükrü Bey getirilmiştir. İlk toplantısını 22 Mart 1331'de (4 Nisan 1915) yapan encümen bundan sonra Dârülfünun'da kendisine ayrılan özel dairede her hafta düzenli biçimde toplanmıştır.

Encümen-i Tedkik, kendi çalışma alanına giren ilmî mesaisi yanında ancak beş sayı çıkarılabildiği halde derin izler bırakmış olan *Millî Tettebbûlar Mecmuası* ile hatırlanmaktadır. Üzerindeki tarihlere göre Mart / Nisan 1331 – Teşrînişâni / Kânunuevvel 1331 (Mayıs / Haziran 1915 – Ocak / Şubat 1916) arasında ikişer aylık olarak beş sayı çıkan derginin yaklaşık 1000 sayfayı bulan hacmi içinde çok sayıda önemli araştırma yayımlanmıştır. Matbaa-i Âmire'de o günün şartları içerisinde iyi cins kâğıda basılan dergi dönemine kadar neşredilen Türkçe süreli yayınların en kalitelipleri arasında sayılmıştır.

Millî Tettebbûlar Mecmuası'nda ilerde çok sayıda çalışmaya kaynaklık, yol göstericilik edecek önemli makaleler neşredilmiştir. Bunların başlıcaları Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın "Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşei ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe" (sy. I, s. 5-46), "Türk Edebiyatının Menşei" (sy. 3, s. 5-78), "Selçukîler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti" (sy. 5, s. 193-232); Ziya Gökalp'in "Bir Kavmin Tedkikinde Takip Olunacak Usul" (sy. 2, s. 193-205) ve "Eski Türkler'de İçtimaî Teşkilâtla Mantıkî Tasnifler Arasında Tenâzur" (sy. 3, s. 385-456); Rauf Yekta'nın "Eski Türk Müsikisine Dair Tettebbûlar: 'Kök'ler" (sy. 3, s. 457-463) ve "Eski Türk Müsikisine Dair Tarihi Tettebbûlar: Türk Sazları" (sy. 2, s. 135-141, 233-